

T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

BEBKA
Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı

BİLECİK İŞGÜCÜ RAPORU 2021

bebka.org.tr

BİLECİK **İŞGÜCÜ RAPORU** **2021**

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA)
Işıktepe OSB Mahallesi Arıtma Caddesi No:12/1 16215 Nilüfer/Bursa TÜRKİYE

Bilecik Yatırım Destek Ofisi
Bilecik 1. Organize Sanayi Bölgesi Gazi Bulvarı No:2 Bilecik Ticaret ve Sanayi Odası Binası BİLECİK
T. 0224 211 13 27 / 3000 F. 0228 212 00 38
www.bebka.org.tr
BEBKA
© 2021

"Söz konusu raporda çalışmaya katkı sunan kişiler ve firmaların bilgileri Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) kapsamında gizli tutulmuştur."

"Yayın içerisinde kısmen ya da tamamen yayınlanması ve çoğaltılması fikri mülkiyet hukukuna tabidir. Kaynak gösterilmek kaydı ile Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı yayınları üçüncü kişilerce kullanılabilir."

Yayına Hazırlayanlar

Banuçiçek GÜNGÖRDÜ (Koordinatör)
Cennet BALOĞLU (Uzman)
Yiğit ŞAHAL (Uzman)

(Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı)
Bilecik İşgücü Raporu- 2021
Kasım 2021, Bilecik

T.C. Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı – BEBKA

ISBN:
18 sayfa

Grafik Tasarım:

Sinerji Grafik Görsel Sanatlar Yayıncılık San. Tic. Ltd.
Üçevler Mah. Üçevler Cad. No:31 Nilüfer/BURSA
T. +90 (224) 252 52 24
sinerji@sinerjigrup.com

YÖNETİCİ ÖZETİ

On Birinci Kalkınma Planında; işgücünün daha verimli sektörlerle ve alanlara yönlendirilmesi, eğitim ve istihdam ilişkisinin gözetilmesi, işgücünün niteliklerinin artırılması, kadınların işgücüne katılımının teşvik edilmesi, gençlerin işgücü piyasasında ihtiyaç duyulan mesleki beceriler ile donatılarak istihdama dâhil edilmesi temel öncelikler arasında yer almaktadır. (SBB, 2019)

TÜİK verilerine göre Türkiye’de 2020 yılında %13,4 olan işsizlik oranı, TR41 Bölgesi’nde %9,8 olmuştur. Çalışmada, On Birinci Kalkınma Planı temel öncelikleri ve TR41 Bölge Planı kapsamında Bilecik’teki işgücü piyasasının mevcut durumu ve potansiyeli araştırılmıştır.

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA) TR41 Bölge Planında (2014-2023), bölgenin gelişme eksenlerinden biri olarak “Uluslararası alanda yüksek rekabet gücü” belirlenmiştir. Uluslararası rekabetin en önemli bileşenlerinden biri de şüphesiz ihtiyaçlara cevap verebilen, kendini sürekli geliştiren nitelikli işgücünün varlığıdır. TR41 bölgesi özelinde de başta sanayi sektörü olmak üzere tarım ve hizmetler sektöründe nitelikli mesleki ve teknik eğitim almış, kendini çağın gereklerine göre yenileyen işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda yine söz konusu Bölge Planı çalışmasında “işgücü niteliklerinin ve istihdamın sektörlerin ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirilmesi ve geliştirilmesi” küresel rekabetin geliştirilmesi amacına hizmet edecek bir öncelik alanı olarak belirlenmiştir (BEBKA, 2014). Bölge Planı öncelikleri doğrultusunda Ajans tarafından “İl Düzeyinde Çalışmayan, Eğitim ve Öğretimde Olmayan Gençlik (NEET) Araştırması” gerçekleştirilmiştir (BEBKA, 2020). Çalışma sonucunda istihdam politikalarının başarıya ulaşması için öncelikle eğitim politikalarıyla bütünleşmesi gerektiğine vurgu yapılmış; meslek liselerinde ve meslek yüksek okullarında verilen eğitimlerin sanayicinin ihtiyacı ile uyuşmasının önemli olduğu belirlenmiştir.

Bilecik ili, yurtiçi ve yurt dışı pazarlarına yakın olması ve gelişmekte olan ulaşım ağı ile lojistik bir avantaj sahibidir. Zengin yeraltı kaynakları sayesinde madencilik gelişmiş olduğu ilin ekonomisinde en önemli pay mermer ve seramik sektörüne aittir. Önemli paya sahip diğer sektörler ise metal makine, kimya ve gıda sektörleridir. Üçü Bilecik Merkez’de olmak üzere toplam 7 Organize Sanayi Bölgesi bulunan Bilecik’te yeni yatırımlar yapılmaya devam etmektedir. Her geçen yıl sanayisini ve altyapısını geliştirmekte olan Bilecik üretime, istihdama ve ihracata daha çok katkı sağlamaktadır. Çalışmada Bilecik’te artan yatırım talepleri ile birlikte işgücü talebinin de artması ile birlikte işgücü arzının bu ihtiyacı karşılayıp karşılamadığı sorusuna yapılan firma ziyaretleri ile cevap aranmaya çalışılmıştır. İşverenin ihtiyaç duyduğu nitelikte işgücü bulunamaması, işgücü arzının istenilen niteliklerde geliştirilse bile iş eşleştirme sistemlerinin yeterli olmaması, çalışma çağındaki nüfusun işgücü piyasasında doğru alanlara yönlendirilememesi gibi sorunlardan kaynaklı işsizlik olabilmektedir. Bilecik’teki işsizliğin nedenlerine ve yaşanan sorunlara çözüm olabilecek önerilere çalışmamızda değinilmiştir.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
1. MEVCUT DURUM	1
1.1 Bilecik İli İşgücü Verileri.....	1
1.2 Bilecik İlinde Kayıtlı İşgücü.....	3
1.3 İŞKUR'a Kayıtlı İşgücü.....	5
2.İŞGÜCÜ ARAŞTIRMASI SONUÇLARI	9
2.1 Çalışan Profili	9
2.2 Çalışan Temininde Güçlük Çekilen Pozisyonlar	9
2.3 Çalışan Maaşları.....	11
2.4 İŞKUR'la İş Birliği	11
2.5 Meslek Liseleri ya da Üniversitelerle Protokol	12
SONUÇ VE ÖNERİLER	13
KAYNAKÇA	15
EKLER	16

TABLolar

Tablo 1:	15-64 yaş arası TR41 İşgücü Göstergeleri (2020)	1
Tablo 2:	Bilecik İli 2020 Yılı Nüfusu.....	2
Tablo 3:	Bilecik İlinde Sosyal Güvenlik Kapsamında Çalışan Sayısı (2020-2021).....	3
Tablo 4:	Bilecik'teki Sosyal Güvenlik Kapsamında Kişi Sayısı (2020)	3
Tablo 5:	4/a Kapsamındaki Prime Esas Ortalama Günlük Kazançlarının Dağılımı (2020-2021)..	5

ŞEKİLLER

Şekil 1.	Bilecik'te Genç Göçün Temel Nedenleri.....	2
Şekil 2.	Yıllara göre Bilecik İlindeki Açık İş Sayıları.....	5
Şekil 3.	Açık İş İlanlarının Ana Sektöre Göre Dağılımı (2021 Ekim)	6
Şekil 4.	Açık İş İlanlarının Meslek Gruplarına Göre Dağılımı (2021 Ekim).....	6
Şekil 5.	Yıllara Göre İŞKUR İşe Yerleştirme Sayıları.....	7
Şekil 6.	Yıllara göre İŞKUR Bilecik Kayıtlı İşsiz ve İşgücü Sayıları	7
Şekil 7.	Yıllara göre İŞKUR Aktif İşgücü Programı ve Katılımcı Sayıları	8
Şekil 8.	Açılan Aktif İşgücü Programlarının Meslek Gruplarına Göre Dağılımı.....	8
Şekil 9.	Firmaların Çalışan Profilleri	9
Şekil 10.	İhtiyaç Duyulan Pozisyonların Dağılımı (Kişi Sayısı)	10
Şekil 11.	Firmaların Çalışanlarına Aldırdıkları Eğitimlerin Dağılımı (Adet)	12
Şekil 12.	Meslek Liseleri ve Üniversite ile İş Birliği Protokollerinde Firmaların Genel Görüşleri.....	13

GİRİŞ

Bölgesel kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde mevcut işgücü planlanması ve işgücünün üretim faktörleri içinde etkin bir şekilde değerlendirilmesi önemli bir rol oynamaktadır. Etkin ve verimli bir şekilde bölgesel üretime dahil olan işgücü bölgesel refah seviyesini olumlu yönde etkileyecektir. İşgücüne yönelik ulusal politikalar gibi her bölgenin kendisine yönelik değerler ile bölgesel işgücü piyasaları politikaları bölgesel kalkınmada önemli bir yere sahiptir (Han ve Kaya, 2004:120-125) (Gökçe CEREV, 2019).

Bilecik'teki meslek liseleri ve meslek yüksekokul öğrencilerinin sanayi ortamından gelen talebi karşılayıp karşılamadığını ve Bilecik'teki mevcut işsizliğin temel nedenlerini araştırmak bu çalışmanın önceliği olmuştur. Çalışmanın örneklemi olarak, insan kaynağı ihtiyacı daha fazla olan, çalışan sayısı 300 ve üzeri firmalar seçilmiştir. Çalışma yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği seçilmiş, hazırlanan 15 sorudan oluşan form ile bu firmaların insan kaynakları birimleriyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonunda elde edilen çıktılarına göre İl Millî Eğitim Müdürlüğü bünyesinde; meslek liseleri ve meslek yüksekokulları ile görüşme planlanmaktadır. Görüşmelerde, elde edilen çıktılar ile atılması gereken adımlara altlık olan çalışma değerlendirilecek ve 2022-2023 yılı Kalkınma Ajansları için 'Genç İstihdamı' teması olması nedeniyle geliştirilecek programlarda kullanılabilecektir. İşgücü arz ve talebi analiz edilerek sorunlu alanların belirlendiği ve bu sorunlara çözüm olabilecek önerilerin sunulduğu çalışmanın yerelde politika yapıcılara kaynak olması beklenmektedir.

1. MEVCUT DURUM

İşgücü piyasasının dinamik bir yapıya sahip olmasını sağlayan işgücü arzı ve talebini etkileyen nüfustaki gelişmeler, ekonomik şartlar, beşerî sermayenin niteliği gibi birçok gösterge bulunmaktadır. Bu bölümde, Bilecik'teki işgücü piyasasındaki mevcut durum, iş piyasasına ilişkin eğilimler ve demografik değişim verileri incelenmiştir.

1.1 Bilecik İli İşgücü Verileri

Bilecik ili TR41 bölgesi sınırları içinde olup TÜİK işgücü verilerini bölgesel olarak açıklamaktadır. TR41 bölgesi ise Bursa, Eskişehir ve Bilecik ilçelerinden oluşmaktadır.

Tablo 1: 15-64 yaş arası TR41 İşgücü Göstergeleri (2020)

2020	Erkek	Kadın	Toplam
İşgücü (Bin)	1080	497	1577
İşgücüne Dahil Olmayanlar (Bin)	355	885	1240
İşgücüne Katılma Oranı (%)	75,3	36	56
İşsiz (Bin)	99	56	155
İşsizlik Oranı (%)	9,2	11,2	9,8
İstihdam (Bin)	981	441	1422
İstihdam Oranı (%)	68,4	31,9	50,5

Kaynak: (TÜİK, 2021)

2020 TÜİK verilerine göre 4.209.378 kişi nüfusa sahip TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik) bölgesinde işgücüne katılma oranı kadınlarda %36, erkeklerde %75,3, genel toplamda ise %56 seviyesindedir. İşsizlik oranı ise %9,8 olarak gerçekleşmiştir.

Bilecik 218.717 kişi nüfusa ve 4307 m² yüz ölçümüne sahiptir. İldeki nüfus yoğunluğu km²'de 51 kişidir.

Tablo 2: Bilecik İli 2020 Yılı Nüfusu

İlçeler	0-14	15-64	65+	Yaşlı bağımlılık oranı
Bozüyük	16.038	53.619	7.330	%13,67
Gölpazarı	944	5.816	2.703	%46,48
İnhisar	193	1.273	843	%66,22
Merkez	15.242	55.767	7.020	%12,59
Osmaneli	4.101	14.290	2.681	%18,76
Pazaryeri	1.323	6.460	2.294	%35,51
Söğüt	3.369	12.018	2.537	%21,11
Yenipazar	290	1.578	988	%62,61
Toplam	41.500	150.821	26.396	%17,50

Kaynak: (TÜİK, 2021)

Çalışma çağı nüfusu olarak adlandırılan 15-64 yaş grubu, Bilecik'te ikamet eden nüfusun %68'ini oluşturmaktadır. İldeki 2020 yılında çalışma çağındaki yüz kişiye düşen yaşlı sayısını ifade eden yaşlı bağımlılık oranı %17,5 ile Türkiye oranı olan %14,1'den daha fazladır. Gölpazarı, İnhisar, Pazaryeri ve Yenipazar ilçelerinde bu oranın oldukça yüksek olması genç nüfusun göç ettiğinin göstergesidir. Genç nüfusun bu ilçelerden göç etmesinin nedenleri arasında iş sahalarının, sosyal imkanların ve ulaşım koşullarının yetersizliği başta gelmektedir. Bu ilçelerde genellikle tarım ile uğraşmakta fakat sektörde yaşlı nüfus çalışmaktadır. Gençler ise sanayileşmiş bölgelere göç etmiştir. Bununla beraber, firmalarla yapılan görüşmelerde bazı çalışanların hem sanayide hem de tarımsal faaliyette çalışmaya devam ettiği bildirilmiştir.

Şekil 1. Bilecik'te Genç Göçün Temel Nedenleri

1.2 Bilecik İlinde Kayıtlı İşgücü

2021 yılı Temmuz verilerinde ise sosyal güvenlik kapsamında 217.038 kişi bulunmaktadır. Sosyal güvenlik kapsamında aktif çalışanların toplam il nüfusuna oranı %32,19, emeklilerin toplam il nüfusuna oranı %20,20 ve bakmakla yükümlü tutulanların (yararlanıcıların) oranı ise %40,18'dir.

Tablo 3: Bilecik İlinde Sosyal Güvenlik Kapsamında Çalışan Sayısı (2020-2021)

	2020				2021 Temmuz			
	(4/a)	(4/b)	(4/c)	Toplam	(4/a)	(4/b)	(4/c)	Toplam
Sosyal Güvenlik Kapsamında Aktif Çalışan Kişi Sayısı	54.901	5.713	9.797	70.411	57.410	6.637	9.562	73.609
Sosyal Güvenlik Kapsamında Aylık Alan Kişi Sayısı	28.844	8.912	6.419	44.175	29.415	8.897	6.460	44.772
Sosyal Güvenlik Kapsamında Bakmakla Yükümlü Tutulanların (Yararlanıcıların) Sayısı	53.257	18.318	16.303	87.878	53.518	20.280	16.043	89.841
Genel Sağlık Sigortası Kapsamında Tescil Edilenler				%18,76				%18,76

Kaynak: (SGK, İstatistik Yıllıkları, 2020) ve (SGK, Aylık İstatistik Bültenleri, 2021)

2020 yılında Bilecik ilinde 4/a kapsamındaki iş yerlerine bakıldığında %20,03 ile perakende ticareti (motorlu taşıt onarımı hariç) birinci sırada gelmektedir. Metalik olmayan ürünler imalatı da %26,26 ile en çok işçiyi bünyesinde barındırmaktadır. Toplamda 4.783 iş yeri olup bu işyerleri toplam 49.116 çalışana sahiptir. 23. NACE kodu ile metalik olmayan ürünler imalatı sektörü bünyesinde; cam ve cam ürünleri imalatı, ateşe dayanıklı (refrakter) ürünlerinin imalatı, kilden inşaat malzemeleri imalatı, diğer porselen ve seramik ürünlerin imalatı, çimento, beton ve kireç imalatı ile beton, çimento ve kilden yapılmış eşya imalatı gibi alt kolları barındırır. Diğer porselen ve seramik ürünlerinin imalatı sektöründe Türkiye'nin en büyük firmalarından bazıları, Bilecik'te üretim faaliyetlerini gerçekleştirmekte ve istihdam sağlamaktadır.

Tablo 4: Bilecik'teki Sosyal Güvenlik Kapsamında Kişi Sayısı (2020)

Faaliyet Grupları (NACE Rev.2 Sınıflandırmasına Göre)	İş yeri Sayısı	Sigortalı Çalışan Sayısı	Tüm İş Yeri Sayısına Oranı	Tüm Sigortalı Çalışanlara Oranı
23 Metalik Olmayan Ürünler İma.	133	12.898	%2,78	%26,26
41 Bina İnşaatı	432	3.881	%9,03	%7,90
24 Ana Metal Sanayi	21	3.245	%0,44	%6,61
25 Fabrikasyon Metal Ürünlerin İmalatı (Makine ve Teçhizat Hariç)	89	3.031	%1,86	%6,17
47 Perakende Ticareti (Motorlu Taşıt Onarımı Hariç)	958	2.874	%20,03	%5,85
10 Gıda Ürünleri İmalatı	132	1.659	%2,76	%3,38

Faaliyet Grupları (NACE Rev.2 Sınıflandırmasına Göre)	İş yeri Sayısı	Sigortalı Çalışan Sayısı	Tüm İş Yeri Sayısına Oranı	Tüm Sigortalı Çalışanlara Oranı
86 İnsan Sağlığı Hizmetleri	60	1.658	%1,25	%3,38
56 Yiyecek Ve İçecek Hizmeti Faal.	345	1.401	%7,21	%2,85
49 Kara Taşıma ve Boru Hattı Taşıma.	516	1.146	%10,79	%2,33
42 Bina Dışı Yapıların İnşaatı	55	1.062	%1,15	%2,16
85 Eğitim	126	1.060	%2,63	%2,16
81 Bina Ve Çevre Düzenleme Faaliyet.	104	1.043	%2,17	%2,12
82 Büro Yönetimi, Büro Desteği Faal.	111	936	%2,32	%1,91
22 Kauçuk Ve Plastik Ürünler İm.	22	930	%0,46	%1,89
43 Özel İnşaat Faaliyetleri	160	898	%3,35	%1,83
08 Diğer Madencilik Ve Taş Ocak.	94	889	%1,97	%1,81
29 Motorlu Kara Taşıtı Ve Römork İm.	5	788	%0,10	%1,60
84 Kamu Yön.Ve Savunma, Zor. Sos.Göv.	33	719	%0,69	%1,46
46 Toptan Tic. (Mot.Taşıt.Onar. Hariç)	131	686	%2,74	%1,40
14 Giyim Eşyaları İmalatı	16	579	%0,33	%1,18
80 Güvenlik Ve Soruşturma Faaliyet.	71	514	%1,48	%1,05
31 Mobilya İmalatı	29	513	%0,61	%1,04
17 Kağıt Ve Kağıt Ürünleri İmalatı	6	457	%0,13	%0,93
01 Bitkisel Ve Hayvansal Üretim	67	406	%1,40	%0,83
Diğerleri	1.067	5.843	%22,31	%11,90
Toplam	4.783	49.116	%100,00	%100,00

Kaynak: (SGK, İstatistik Yıllıkları, 2020)

4/a kapsamında daimi çalışanların günlük kazancı 2020 yılında 172,28 TL iken, 2021 yılı Temmuz ayında 200,29 TL olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında geçici çalışanların günlük kazancı 133,58 TL iken 2021 Temmuz'da 169,21 TL'dir. Kamuda 2020 yılı günlük ortalama kazanç 165,28 TL iken 2021 Temmuz'da 212,32 TL'dir. Özel sektörde çalışanların günlük ortalama kazancı ise 2020'de 167,95, 2021 Temmuz'da 195,82 TL'dir. Çalışanların genel ortalama kazancına bakıldığında 2020'de 167,67 TL, 2021 Temmuz'da ise 197,25 TL'dir. Bilecik'in günlük ortalama kazancı diğer illerle karşılaştırıldığında Bilecik 9. sırada gelmektedir. 210,67 TL ile Kocaeli 1. iken, 201,57 TL ile Zonguldak 2., 188,19 TL ile Ankara 3. ve 187,64 TL ile İstanbul 4. sıradadır.

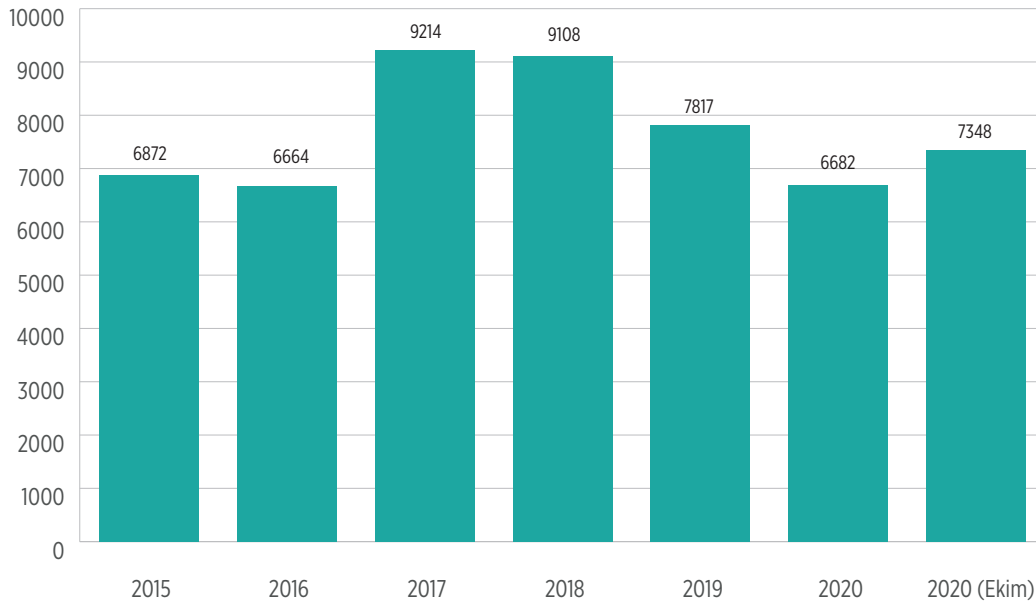
Tablo 5: 4/a Kapsamındaki Prime Esas Ortalama Günlük Kazançlarının Dağılımı (2020-2021)

	2020	2021 Temmuz
Daimi (I)	172,28	200,29
Geçici (II)	133,58	169,21
Kamu (I)	165,28	212,32
Özel (II)	167,95	195,82
Toplam (I+II) Total	167,67	197,25

Kaynak: (SGK, Aylık İstatistik Bültenleri, 2021) ve (SGK, İstatistik Yıllıkları, 2020),

1.3 İŞKUR'a Kayıtlı İşgücü

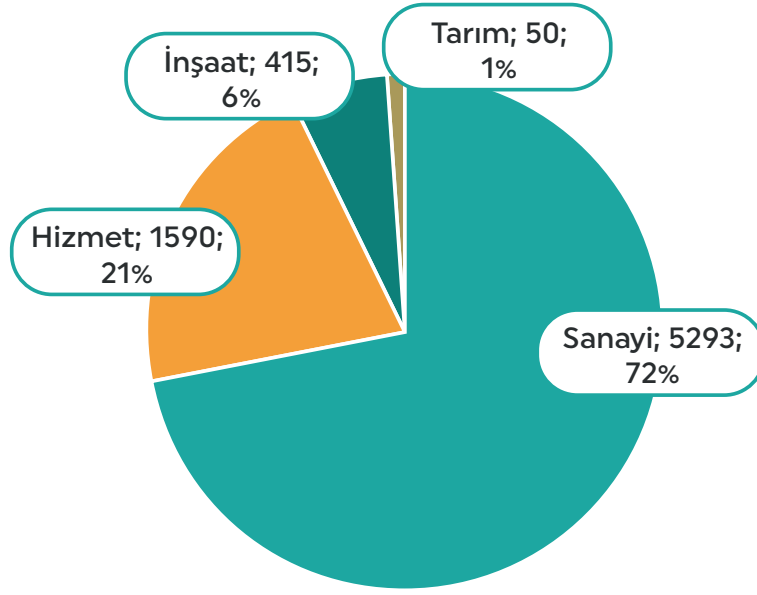
TÜİK işgücünü, istihdamda olanlar ile işsizlerin toplamı olarak ifade etmektedir. İşgücü referans dönemi içinde ekonomik mal ve hizmetlerin üretimi için emek arzında bulunan çalışma çağındaki nüfusu kapsamaktadır. İŞKUR Bilecik İl Müdürlüğünden alınan bilgiye göre 2021 Ekim ayı itibariyle Bilecik'teki 695 iş yerinden 371'i İŞKUR ile iş birliği yapmaktadır. İşyeri sayılarına şubeler dahil edilmemiştir.

Şekil 2. Yıllara göre Bilecik ilindeki Açık İş Sayıları

Kaynak: (Bilecik İŞKUR Müdürlüğü, 2021)

2021 yılı Ekim itibari ile İŞKUR'a kayıtlı işverenlerin çalıştırmak istedikleri çalışan sayısı 7.348 kişidir. 2020 yılında COVID-19 salgınının yaratmış olduğu olumsuz etkiler yüzünden 2020 yılı açık iş ilanı 2019 ve 2021 yılına kıyasla daha az tespit edilmiştir.

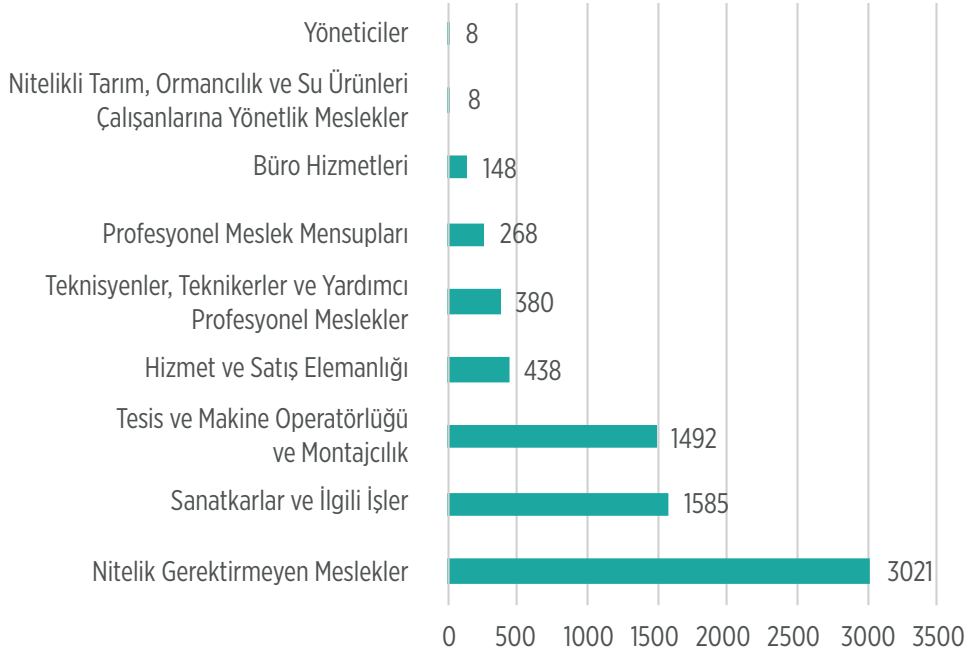
Şekil 3. Açık İş İlanlarının Ana Sektöre Göre Dağılımı (2021 Ekim)

Kaynak: (Bilecik İŞKUR Müdürlüğü, 2021)

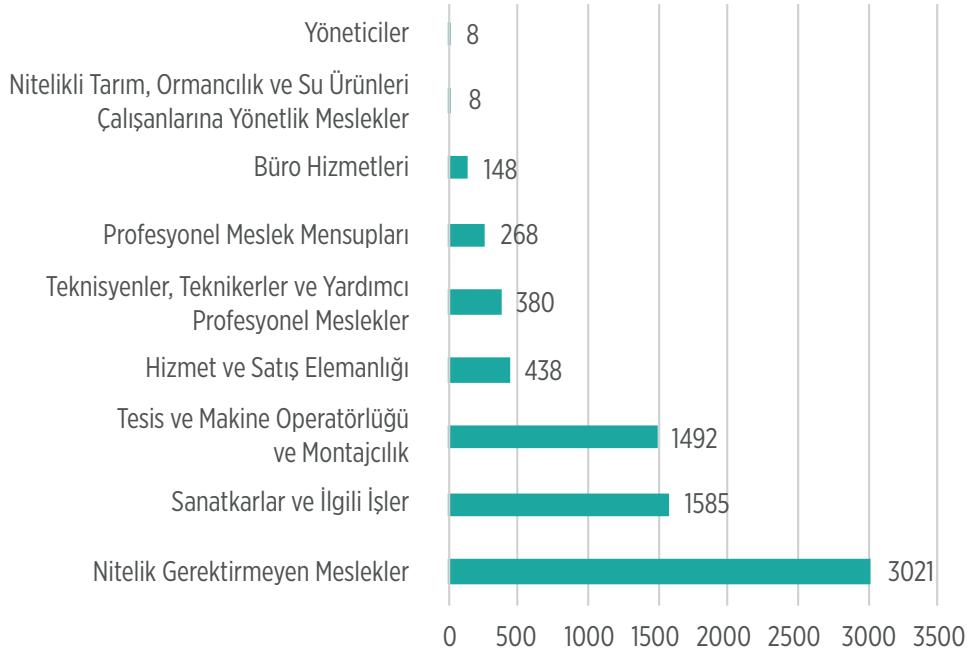
Bilecik ilinde 7.348 kişilik açık iş ilanlarının sektörlere göre dağılımı incelendiğinde %72 ile sanayi sektörü en önde gelmektedir. Bilecik sanayisinde önde gelen sektörler ise seramik, mermer, metal makine, kimya ve gıdadır. Bilecik sanayisi, sahip olduğu stratejik konum sayesinde yatırımcıların ilgisini çekmekte ve büyümektedir. Artan sanayileşme ile birlikte sanayi firmalarının işgücü açığı diğer sektörlerle göre daha hızlı artmaktadır.

Şekil 4. Açık İş İlanlarının Meslek Gruplarına Göre Dağılımı (2021 Ekim)

Kaynak: (Bilecik İŞKUR Müdürlüğü, 2021)

Açık iş ilanlarının meslek grupları incelendiğinde, nitelik gerektirmeyen meslekler için 3.201 kişilik açık iş ilanı gözükmemektedir. Sanayi ana sektöründeki üretim bölümlerinde çalışacak olan kişilerde genellikle nitelikli vasıf aranmadığı için açık iş ilanları dağılımında nitelik gerektirmeyen meslekler ağırlıktadır.

Şekil 5. Yıllara Göre İŞKUR İşe Yerleştirme Sayıları

Kaynak: (Bilecik İŞKUR Müdürlüğü, 2021)

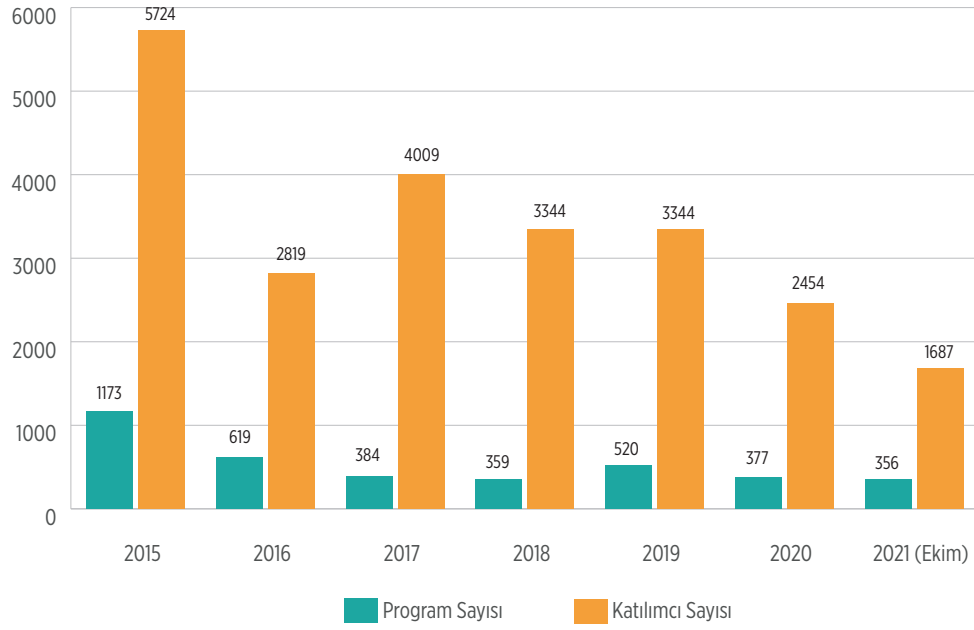
2021 Ekim'e kadar İŞKUR 5.549 kişinin işe yerleşmesinde yardımcı olmuştur. Bu yerleştirmelerin %66'sı erkek %34'ü ise kadındır.

Şekil 6. Yıllara göre İŞKUR Bilecik Kayıtlı İşsiz ve İşgücü Sayıları

Kaynak: (Bilecik İŞKUR Müdürlüğü, 2021)

Bilecik ilinde İŞKUR'a kayıtlı işsiz sayıları incelendiğinde en fazla işsiz ve kayıtlı işçinin olduğu yıl 2019'dur. 2021 yılında ise İŞKUR'a kayıtlı işsiz sayısı 7.479 kişi, kayıtlı işgücü sayısı ise 17.410 kişidir.

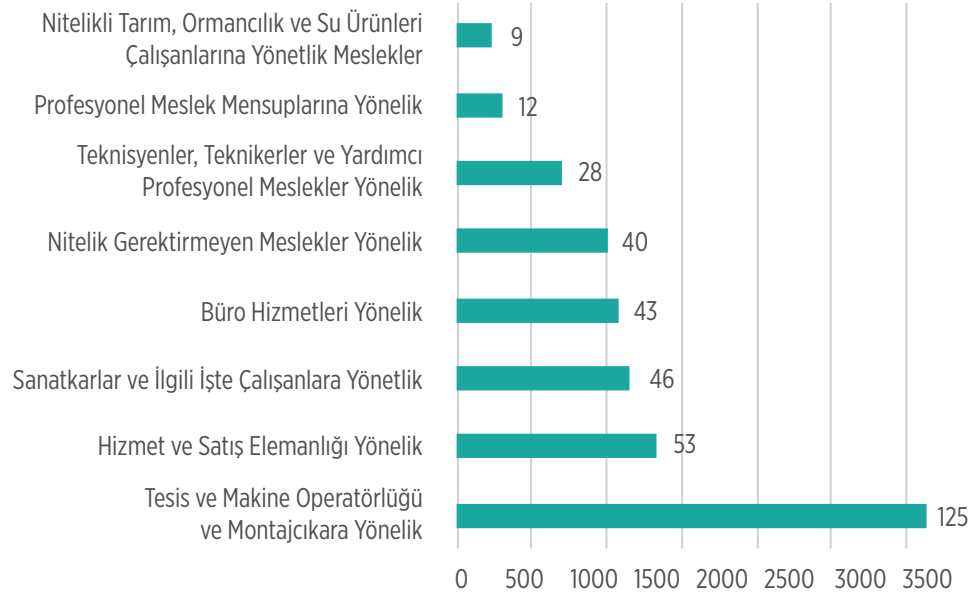
Şekil 7. Yıllara göre İŞKUR Aktif İşgücü Programı ve Katılımcı Sayıları

Kaynak: (Bilecik İŞKUR Müdürlüğü, 2021)

Bilecik ilinde Ekim 2021'e kadar 356 program açılmış olup 1687 kişi katılım sağlamıştır. Bu programlardan 311'i iş edindirme programı olup 45'i meslek edindirme kursudur. İş edindirme programına katılanlar 1.224 kişi iken meslek edindirme kursuna katılanlar 463 kişidir.

Şekil 8. Açılan Aktif İşgücü Programlarının Meslek Gruplarına Göre Dağılımı

Kaynak: (Bilecik İŞKUR Müdürlüğü, 2021)

İŞKUR'un Ekim 2021'e kadar açtığı aktif işgücü programlarından 125 tanesi tesis ve makine operatörleri ile montajcılara yönelik olmuştur.

2. İŞGÜCÜ ARAŞTIRMASI SONUÇLARI

9-30 Eylül 2021 tarihleri arasında Bilecik Yatırım Destek Ofisi uzmanları tarafından; Bilecik ilinde faaliyet gösteren 300 ve üzeri çalışana sahip firmaların insan kaynakları birimleri ile ortalama 25 dakika süren mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Hedef grup olarak bu firmaların belirlenmesinin sebebi yüksek istihdam sağlama potansiyellerinin olmasıdır. Çalışma kapsamında toplam 17 firma ile görüşme sağlanmıştır.

2.1 Çalışan Profili

Görüşme gerçekleştirilen 17 firmanın toplam çalışan sayısı 15.535'dir. Bu çalışanların %83,97'sini mavi yaka oluştururken %16,07'sini beyaz yaka oluşturmaktadır. Tüm çalışanların cinsiyet dağılımına bakıldığında ise %17,24'ü kadın, %82,76'sını erkekler oluşturmaktadır. Kadın çalışan dağılımının az olmasının nedeni demir-çelik sektöründe bulunan firmalarda kadın çalışan sayısının yok denecek kadar az olmasıdır. Çalışanlar, ağırlıklı olarak 25-40 yaş arasındadır ve çoğu lise mezunudur. Çalışanların ortalama kıdem süresi sorulduğunda firmalar ağırlıklı 5 yıl cevabını vermiştir.

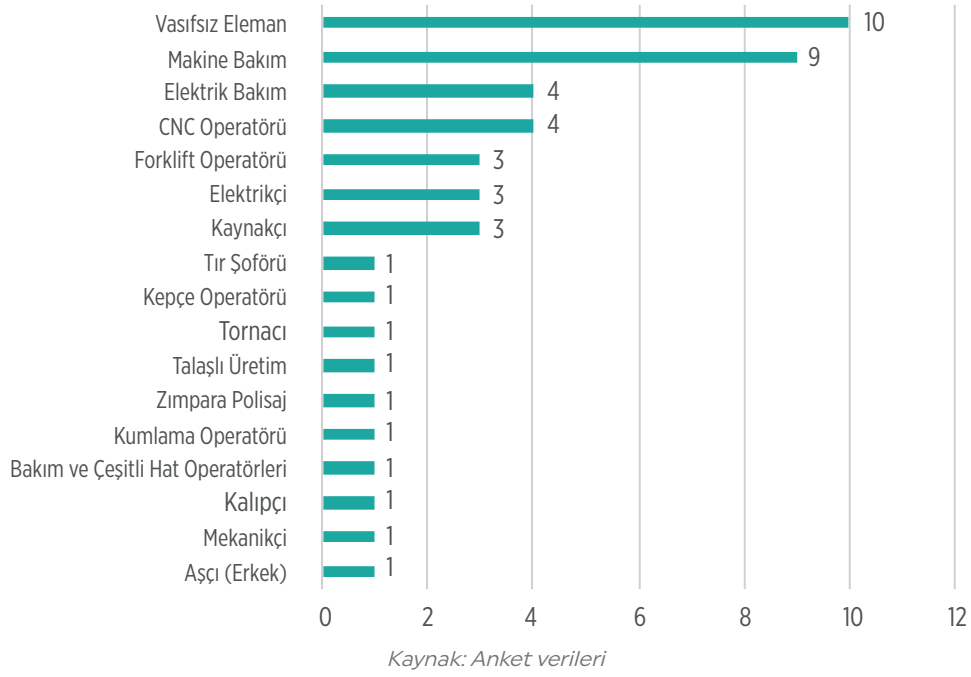
Şekil 9. Firmaların Çalışan Profilleri

2.2 Çalışan Temininde Güçlük Çekilen Pozisyonlar

Yapılan görüşmelerde firmaların mavi yakalı çalışan bulma konusunda sıkıntı çektikleri görülmüştür. İhtiyaç duyulan pozisyonlar; makine bakımcı, elektrik bakımcı, CNC operatörü, kumlama operatörü, tornacı, zımpara polisaj, talaşlı üretimde çalışacak eleman, kaynakçı, elektrikçidir.

Şekil 10. İhtiyaç Duyulan Pozisyonların Dağılımı (Kişi Sayısı)

Firmalardan 10'u vasıfsız mavi yakalı çalışan bulmakta güçlük çektiklerini ifade ederken, 9'u makine bakımda 4'ü elektrik bakımda çalışacak personel ve CNC operatörü bulmakta güçlük çektiklerini belirtmişlerdir. Bilecik'te seramik sektörü en fazla çalışan bulunduran sektördür. Anket görüşmeleri neticesinde, seramik sektörü firmaları işe alımlarda genellikle vasıf aramazken, ön lisans programları veya meslek liselerinin seramik bölümünden mezun olanlara öncelik verdiklerini belirtmişlerdir. Metal-makine sektöründe gerçekleştirilen anket görüşmelerinde ise ihtiyaç duyulan pozisyonlar; talaşlı üretim ile ilgili olanlar, kaynakçı, tornacı, zımpara polisaj, makine bakımcı olduğuna değinilmiştir. Makine bakım ve elektrik bakım elemanı ile elektrikçi pozisyonunda çalışana ise diğer sektörlerden görüşülen firmalarda da ihtiyaç duyulduğu gözlemlenmiştir. Firmaların ağırlıklı Bilecik'te ikamet eden çalışanları bulunmakta olup, sundukları servis imkanı ile Bozüyük ve Eskişehir'den de çalışanları bulunmaktadır.

Çalışmada yer alan firmalar beyaz yakalı eleman temininde genellikle zorluk yaşamadıklarını belirtirken, metal makine sektöründe Metalürji ve Malzeme Mühendisi ve Endüstri Mühendisi ihtiyacı ile seramik sektöründe tecrübeli Yazılım Mühendisi ihtiyacı olduğu görülmüştür. Metalürji ve Malzeme Mühendisliği bölümü Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi'nde bulunurken 2021 yılında öğrenci alımı gerçekleşmemiştir. Yazılım Mühendisliği ve Endüstri Mühendisliği bölümleri ise Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi bünyesinde yer almamaktadır. Endüstri Mühendisliği, Metalürji ve Malzeme Mühendisliği bölümleri çevre iller olan Bursa ve Eskişehir'deki üniversitelerde bulunurken Yazılım Mühendisliği bölümü bulunmamaktadır fakat Bilgisayar Mühendisliği bölümü bulunmaktadır.

Yapılan görüşmelerde firmaların mavi yakalı çalışana ivedilikle ihtiyaç duyduğu, bunun için kurumsal ilanların yanında, diğer şehirlerde işsizlerin yoğunlukla sosyalleştiği mekanlarda da işe alım ilanı verdikleri öğrenilmiştir. Firmalar, vatandaşlığa geçmemiş göçmen çalıştırmadıklarını vurgulamışlardır. Söğüt ilçesinde bulunan seramik firmaları ağırlıklı ihracat odaklı çalışmakta olup, Çin'in seramik piyasasından çekilmesi ile yaşanan talep artışını karşılamak için kapasitelerini artırmışlardır. Bilecik Merkez ve Söğüt ilçeleri yeni yatırımlar aldıkça işçi temininde sorunlar yaşanacağı öngörülmektedir.

2.3 Çalışan Maaşları

Mavi yaka çalışanlar genellikle asgari ücretle işe başlamaktadır. Maaş politikaları yüksek olan ya da yol, yemek, ikramiye gibi sosyal yardımlarla maaşa ek katkıda bulunan firmaların çalışan bulma konusunda sıkıntı yaşamadığı görülmüştür. Asgari ücret politikalarının işin ağırlığına göre düzenlenmemesi işgücünü sanayi yerine hizmet sektöründe çalışmaya itmektedir. Ayrıca yapılan görüşmelerde; Bilecik ilinde çalışan işçilerin Gebze ya da Tekirdağ'daki gibi sanayi odaklı bir kariyer planlarının olmadığı, aile topraklarında geleneksel tarım faaliyeti içerisinde olmaya devam ettikleri, sanayi sektöründe çalışma nedenlerinin çoğunlukla sigorta primlerinin düzenli ödenmesi ve sosyal sebepler olduğu iletilmiştir.

Beyaz yaka personelin maaş bilgisi konusunda firmalar çekingen davranmış olup, bilgi paylaşan firmalarda ortalama maaşın 5500 TL olduğu görülmüştür. Beyaz yakalı çalışan bulmada birçok firma sıkıntı yaşamamaktadır. Genellikle istenilen özel niteliklerde beyaz yakalı çalışan bulunabilmektedir.

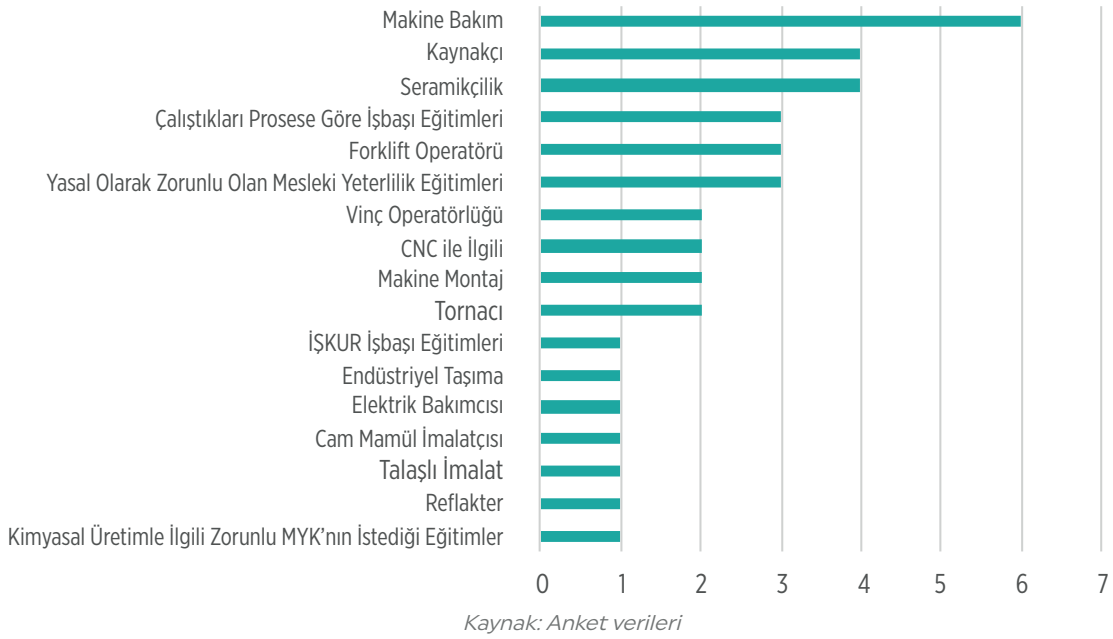
Firmalar arasında sendikal faaliyetlerin çok yaygın olmadığı ancak mavi yaka başta olmak üzere çalışanların, sağlanan ek imkanlar sebebiyle sendikası bulunan firmaları tercih ettikleri görülmüştür.

2.4 İŞKUR'la İş Birliği

13.02.2011 tarihli ve 6111 sayılı Kanun kapsamında teşvikten yararlanma şartlarını taşıyan, MYK (Mesleki Yeterlilik Kurumu) Mesleki Yeterlilik Belgesi sahibi kişilerin sigorta primlerinin işveren hisselerine ait tutarı İşsizlik Sigortası Fonundan karşılanabilmektedir. (Seviye Uluslararası Mesleki Yeterlilik Bilgilendirme Limited Şirketi, 2021). Bazı meslek kollarında MYK yeterlilik belgesi alınması zorunlu tutulmuştur. Görüşülen firmalardan birçoğu MYK kapsamında teşviklerden faydalanmaktadır. Firmalar, çalışanlarına MYK'nın zorunlu tuttuğu eğitimleri aldırırken ayrıca İŞKUR işbaşı eğitimlerinden de faydalanmaktadırlar. En çok aldırılan eğitim makine bakım ile ilgili olurken, onu kaynakçılık ve seramikçilik ile ilgili eğitimler takip etmektedir. Aldırılan diğer eğitimlerin dağılımı Şekil 9'da verilmiştir. Firmalar, çalışanlarına aldıkları mevcut eğitimler dışında ek bir eğitim aldirmaya ihtiyaç duymadıklarını belirtmişlerdir. Görüşülen firmalar arasında kaynakçı bulunamadığı için kaynakçı olarak yetiştirmek üzere kadın personel istihdam eden örneklerle rastlanmış olup bu firmalarca, yurtdışında kadınların Türkiye'de geleneksel olarak erkeklerin çalıştığı alanlarda da aktif olarak çalıştığı ve hatta vinç operatörlüğü gibi örneklerde erkeklerden daha başarılı iş çıkarttıkları vurgulanmıştır.

Bilecik'te çok fazla seramik firması olmasına rağmen seramik ile ilgili bir meslek lisesi bulunmamaktadır. Görüşme gerçekleştirilen firmalardan sektörde yer alanlar; seramik ile ilgili bir meslek lisesi olması durumunda oradan mezun olan öğrencileri işe alabileceklerini, böylelikle çalışanları yeniden eğitmelerine gerek kalmayacağını dile getirmişlerdir. Meslek liseleri bünyesinde önceki yıllarda ilgili bölümlerin bulunduğu fakat öğrenciler tarafından tercih edilmemesi sebebiyle bir süre sonra kapatılmak durumunda kaldığı bilinmektedir.

Şekil 11. Firmaların Çalışanlarına Aldırdıkları Eğitimlerin Dağılımı (Adet)

2.5 Meslek Liseleri ve Üniversite ile İş Birliği

Firmaların büyük bir bölümü meslek liselerinden ve üniversitelerden stajyer alımı yapmaktadırlar. Lise öğrencileri, zorunlu staj kapsamında staj yaptıkları için maaş almaktadırlar. Stajyer üniversite öğrencilerine maaş verilmesi ise firmadan firmaya değişmekle beraber, çoğunluk vermeme yolunu seçmektedir.

Görüşülen firmalardan biri çıraklık programları olduğunu ve çalışan temininde stajyer ve çıraklık programlarının çok önemli olduğunu belirtmiştir. Stajyerler arasında memnun kalanlar daha sonra sürekli çalışmak üzere iş teklifi alırken, bu niteliğe sahip stajyer sayısının az olduğuna vurgu yapılmıştır. Firmalara, ihtiyaç duydukları nitelikli mavi yakalı personel temini için meslek liseleri ve üniversiteler ile iş birliği protokolleri yapmaları ya da stajyer programlarını kullanmaları önerilmektedir. İşçi istihdamı için meslek liseleri ile protokol yapılmasına görüşülen 17 firmadan 2'si sıcak bakmazken 15'i olumlu yaklaşmıştır. Fakat meslek liseli öğrencilerin sanayide istihdam edilmeye istekli olmayabildikleri, meslek lisesini mecburi olarak tercih etmek zorunda kaldıkları ve bu sebeple mezun olduktan sonra genellikle hizmet sektöründe ya da nitelik istemeyen mavi yaka pozisyonlarında çalıştıkları belirtilmiştir.

Meslek liselerindeki öğrencilerin ders programlarının sanayicinin talep ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmesi ve teorikten ziyade uygulamalı olarak sanayinin içinde öğrencilerin eğitilmesi ile birlikte öğrencilerin işsiz ve sanayinin işsiz kalmaması adına çalışmalar yürütülebileceği önerilmektedir. Sanayicinin çalışan talebi her yıl aynı olmadığı için, okul yılı başlarında veya sonlarında sanayicilerden gelen talebe göre eğitim programı ve iş birliği protokollerinin yenilenebileceği önerilmektedir.

Şekil 12. Meslek Liseleri ve Üniversite ile İş Birliği Protokollerinde Firmaların Genel Görüşleri

Kaynak: Anket verileri

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bilecik ili işgücü araştırması, sanayicilerin genellikle ara eleman ve vasıfsız eleman temininde sıkıntı çektiklerini göstermiştir. Bilecik'te İŞKUR'a kayıtlı işsiz sayısı ve açık iş sayısı neredeyse eşleşmesine rağmen iş arayanlar seçme şansı olduğunda genellikle fiziksel bakımdan daha az yıpratıcı gördükleri hizmet sektörüne yönelmekte ve sanayide çalışmayı tercih etmemektedirler. Sanayi sektörü tercihlerinde ise; şartları daha iyi olan belli başlı firmalar rağbet görmekte, eğer bu firmalarda açık pozisyon yoksa firmanın ihtiyacı olana kadar beklenmektedir. Ayrıca, sanayi sektöründe çalışan birçok kişinin aile çiftçiliği ile de uğraştığı, sanayide çalışmayı düzenli SGK primine sahip olabilmek amacıyla istedikleri bilgisine ulaşmıştır. Ek olarak, görüşülen firmalardan bazıları işçilerin yazın işten çıkıp Antalya, Muğla gibi tatil beldelerinde hizmet sektöründe çalışmaya gittiklerini, sezon sonunda döndüklerinde de sanayide kolayca iş bulabildiklerini belirtmiştir. Asgari ücretin, sanayide işin tehlike sınıfına ve zorluk seviyesine göre artmaması insanları sanayi sektörü yerine farklı sektörlerde çalışmaya itmekte olduğuna değinilmiştir.

Yapılan görüşmelerde yetkililer tarafından; meslek lisesini tercih eden kişilerin bu tercihlerini çok bilinçli ve istekli olarak yapmadıkları, bunun sonucu olarak da mezun olduktan sonra alanlarında çalışmayı tercih etmek yerine hizmet sektörüne yöneldikleri bilgisi iletilmiştir. Öğrenciler tarafından bakıldığında ise; alanlarına yönelik çalışmaları veya hizmet sektöründe vasıfsız olarak çalışmaları arasında gelir ve kariyer bakımından bir fark görmemeleri sebebiyle böyle bir tercihte bulundukları görülmüştür. Mesleki eğitimin önemi ve itibarını yeniden vurgulamaya ve bu alana yönelmek isteyen gençlere tatmin edici bir kariyer yolu çizmeye ihtiyaç vardır. Firmalar; elektrik bakım, makine bakım, kaynakçılık, vinç operatörlüğü gibi bölümlerde tecrübeli işçi ya da

bu alanlardaki meslek lisesi mezunlarını tercih etmektedirler. Bu alanlarda sadece erkeklerin değil kadınların da eğitilerek istihdama katılması sağlanabilir. Eğitimin müfredat olarak sanayicinin ihtiyacı doğrultusunda güncellenmesi ve uygulamalı olarak revize edilmesi için İl Milli Müdürlüğü, üniversite yönetimi ve sanayi temsilcilerinin biraraya gelerek istişare etmesi ve işbirliği hususlarının protokole bağlanması önerilmektedir. Bu kapsamda bölgemizde Bursa ili uygulamaları örnek alınabilir.

Bilecik Türkiye'nin büyük seramik firmalarını bünyesinde barındırmaktadır. Daha önce Bilecik'te seramik ile ilgili meslek lisesi varken, öğrenciler tarafından tercih edilmemesi sebebi ile kaldırılmıştır. Seramik firmalarının talebi ile tekrar açılması ve öğrencilerin ortaokuldan itibaren bilgilendirilip bilinçli tercih yapmaları sağlanmalıdır. Meslek lisesi açıldığında seramik firmaları öğrencileri bilinçlendirmek için seminerler düzenleyebilir.

Sanayide istihdam açığı her geçen gün artarken, Bilecik'te nüfus artış hızı eksi değerlerdedir. Diğer illerden göç gelse bile kiralarda son birkaç yılda yaşanan artış asgari ücretle geçinen kişilerin geçimini zorlaştırmıştır. Bilecik'in mavi yaka göçü alması için iş imkânı ile birlikte uygun maliyetli barınma imkanlarının da artması sağlanabilir. 300'den fazla çalışanı olan firmalardan 3'ü hariç diğerlerinin mevcutta işçi açığı olduğu ve başvuru yapacak mavi yakalı çalışanların işe alınabileceği belirtilmiştir. Kalacak yer konusunda ise T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Organize Sanayi Bölgeleri ve TOKİ iş birliği ile işçilere yönelik bir lojman yapılması ve bu lojmanın belirli süreler için işçilere makul fiyatlarda kiralanması değerlendirilebilir.

Bilecik'teki beyaz yakalı personelin önemli bir bölümü ise bir süre çalışıp tecrübe kazandıktan sonra daha büyük şehirlere göç etmektedir. Bilecik'in eğitim ve sosyal alt yapısı geliştirilerek gençlerin şehirden göçü azaltılabilir. Beyaz yaka personelin çoğu Eskişehir, Bursa gibi büyük şehirlerde yaşayıp, bu şehirlerden Bilecik'e günlük gidip gelmektedirler. Bazı firmalar mavi yakalı personeli Eskişehir'den servis vasıtasıyla temin etmekte olup çalışan ihtiyacını çevre illerden karşılamaya çalışmaktadır. Ancak personel temin edebilmek için şehirler arası ulaşım maliyetlerini göze alan firmalardan bazıları, Bilecik'te yaşamını sürdüren personelin de bu imkândan faydalanarak, Eskişehir'e taşındığını ifade etmiştir. Sakarya ve Eskişehir yönünde halihazırda bulunan demiryolu hattı üzerinde banliyö trenlerinin yeniden çalışmaya başlaması, kısa ve orta vadede kuzey-güney aksındaki çevre illerden Bilecik'e işçi teminini kolaylaştıracak, Bilecik'in çevresindeki büyük nüfuslu illerle Bilecik'i daha entegre hale getirecektir.

Sonuç olarak çalışma kapsamında elde edilen çıktılar için Ajansımızın kolaylaştırıcı ve koordinasyonu sağlayıcı rol oynayarak tarafları biraraya getirmesi planlanmaktadır. 'Genç İstihdamı' teması kapsamında istihdam edilebilirliğin artırılması için çeşitli kapasite geliştirme programları hedeflenmektedir.

KAYNAKÇA

- BEBKA. (2014, Aralık 30). Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı (2014-2023). Aralık 24, 2021 tarihinde <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/bolgeplani2014-2023-1568971212.pdf> adresinden alındı
- BEBKA. (2020, Temmuz). TR41 Bölgesinde İl Düzeyinde Çalışmayan, Eğitim ve Öğrenimde Olmayan Gençlik (NEET) Araştırması. BEBKA. Aralık 24, 2021 tarihinde https://bebka.org.tr/wp-content/uploads/2021/07/bebka-neet-rapor-temmuz-2020-web_1598856897.pdf adresinden alındı
- Bilecik İŞKUR Müdürlüğü. (2021, Ekim 11).
- Gökçe CEREV, S. B. (2019, Ağustos 1). BÖLGESEL KALKINMA VE İŞGÜCÜ: BİNGÖL İLİ İŞGÜCÜ PİYASASI ÜZERİNE BİR İNCELEME. Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(1). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/781220>. adresinden alındı
- SBB. (2019, Temmuz). ON BİRİNCİ KALKINMA PLANI (2019-2023). Aralık 24, 2021 tarihinde <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf> adresinden alındı
- Seviye Uluslararası Mesleki Yeterlilik Bilgilendirme Limited Şirketi. (2021, Ekim 14). <https://www.seviyebelgelendirme.com/mesleki-yeterlilik-sinavleri-ve-belgelendirme/mesleki-yeterlilik-belgesi-belge-tesvikleri.html> adresinden alındı
- SGK. (2020). İstatistik Yıllıkları. Ekim 14, 2021 tarihinde http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari adresinden alındı
- SGK. (2021, Temmuz). Aylık İstatistik Bültenleri. Ekim 14, 2021 tarihinde http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/aylik_istatistik_bilgileri adresinden alındı
- TÜİK. (2021). Ekim 14, 2021 tarihinde TÜİK Web sitesi: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> adresinden alındı

EKLER

Mülakat Soru Formu

BURSA ESKİŞEHİR BİLECİK KALKINMA AJANSI BİLECİK YATIRIM DESTEK OFİSİ İŞGÜCÜ ANALİZİ ÇALIŞMASI

Bu sorular, Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA), Bilecik Yatırım Destek Ofisi tarafından İldeki mevcut iş gücü ve potansiyel iş gücünde gerekli nitelikleri araştırmak üzere hazırlanmıştır. Vermiş olduğunuz bilgiler Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizli tutulacak olup, sonuçlar toplulaştırılarak kullanılacaktır.

Anketimizi doldurduğunuz ve çalışmalarımıza yapmış olduğunuz katkılarınız için teşekkür ederiz.

Saygılarımızla,
BEBKA

Firma Adı:
Sorumlular:
Tarih:

GÖRÜŞÜLEN KİŞİLER					
ADI	SOYADI	KURUM	GÖREVİ	TELEFON	E-POSTA

1) Firmanızda kaç kişi çalışıyor?

Mavi Yaka:

Beyaz Yaka:

2) Çalışanlarınızın cinsiyet dağılımı nedir?

Kadın:

Erkek:

3) Çalışanlarınızın yaş aralığı nedir?

15 - 24 yaş aralığı	
25 - 40 yaş aralığı	
41 - 54 yaş aralığı	
55+	

4) Çalışanlarınızın eğitim durumu nedir?

İlkokul mezunu	
Ortaokul mezunu	
Lise Mezunu	
Ön Lisans Mezunu	
Yüksek Lisans Mezunu	
Doktora Mezunu	

5) Çalışanlarınızın sizinle ortalama çalışma süresi nedir?**6) Çalışan temininde güçlük çektiğiniz pozisyonlar var mı, varsa nelerdir?****7) Niteliksiz eleman alıp eğitiyor musunuz?**

8) Aldığınız niteliksiz elemanın verilen eğitimle nitelik edinme süresi nedir?

9) Firmanızda çalışanlarınızın aldığı mesleki eğitimler nelerdir?

10) İhtiyaç duyulan yeni mesleki eğitim konuları var mıdır?

11) Mavi yaka ve beyaz yaka çalışanlarınızın temel maaş aralığı nedir?

12) Çalışanlarınıza sunduğunuz ek yardım ve sosyal haklar nelerdir?

13) İş-Kur'la çalışıyor musunuz?

14) Meslek Liseleri ya da Üniversitelerle işçi protokolünüz var mı? Yoksa düşünüyor musunuz?

15) Stajyer çalıştırıyor musunuz? Çalıştırıyorsanız maaş veriyor musunuz?

TEŞEKKÜR EDERİZ.

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı

İşiktepe OSB Mahallesi Arıtma Caddesi No:12/1 16215
Nilüfer/Bursa TÜRKİYE

Bilecik Yatırım Destek Ofisi

Bilecik 1. Organize Sanayi Bölgesi Gazi Bulvarı No: 2
BTSO Binası Yan Tarafı Bilecik / Merkez

T. 0224 211 13 27 F. 0224 211 13 29

"Kalkınma Ajansı Yayınları Bedelsizdir, Satılamaz"

 @tcbebk

 /bebk

 /tcbebk

 /tcbebk

 /tcbebk

bebk.org.tr

investinbilecik.gov.tr